

УДК 387.1:811.112.2:004

Гоцинець І.Л.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті розглянуто основні тенденції розвитку німецькомовної лексичної компетенції студентів-філологів, подано характеристику лексичній іншомовній компетенції, представлено основні рівні сформованості лексичної компетенції та окреслено принципи навчання лексики.

Ключові слова: когнітивний рівень, комунікативна компетенція, лексичні навички, лексична компетенція, лексичні одиниці, мотивація.

Hotsynets Iryna

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

METHOD OF GERMAN LEXICY COMPETENCE FORMING OF STUDENTS

Summary. The article deals with the main tendencies of development of the German-speaking lexical competence of students of philology, describes the lexical competence of foreign languages, presents the basic levels of the formation of lexical competence and outlines the principles of vocabulary teaching. The basic aspect of any language is the words and grammatical rules, according to which the words are not only interrelated, but they acquire a specific meaning. Without the knowledge of the words and their proper use in the speech flow, it is absolutely impossible to communicate in a foreign language and achieve the effective development of lexical competence of students. Lexical competence is the ability to recognize and use words of the language as the native speakers do. Lexical competence includes understanding of different relationships among groups of words and understanding of the traditional meanings of words. The development of lexical competence takes place on two levels: motivational (motivation base of training); cognitive (cognitive processes: thinking, memory, imagination, attention as components of learning). In the article the cognitive level is described as the process of learning foreign language. It serves not only as the object of study, but as an instrument of thinking, a means of knowledge of foreign language world, and the development of speech mechanisms of activity. In order to effectively form the lexical competence of students of philology, we also need to take into account the main criteria, such as motivation-purposeful, cognitive, compensatory, practical-activity. Based on the above-mentioned criteria and indicators, four levels of formation of the lexical competence of future philologists are described: creative, productive, intermediate, elementary. A number of theoretical and practical provisions made it possible to outline the main levels and criteria for the formation of the lexical competence of students of philology as an important component of the foreign language communicative competence, which ensures the students' conscious learning of the vocabulary of the German language in educational communication situations.

Keywords: cognitive level, communicative competence, lexical skills, lexical competence, lexical units, motivation.

Постановка проблеми. Комунікативне спрямування вивчення іноземної мови залежить не лише від знання мови, але й розвитку мовної та мовленнєвої компетенцій. Саме вони відіграють важливу роль у вмінні коректно висловлюватись як в усному, так і у писемному мовленні. Базовим аспектом будь-якої мови є слова та граматичні правила, згідно яких слова не лише пов'язані між собою, але набувають конкретного значення. Без знання слів та їх відповідного вживання у мовному потоці абсолютно неможливим є спілкування іноземною мовою та досягнення ефективного розвитку лексичної компетенції студентів. У методиці є чітке розмежування двох понять «лексична компетенція» і «знання слів».

Лексична компетенція входить до складу лінгвістичної, яка в свою чергу передбачає знання засобів, за допомогою яких можна перетворити лексичні одиниці в осмислені висловлювання.

Лексична компетенція – це здатність розпізнавати і використовувати слова мови так, як це роблять носії мови. Лексична компетенція включає розуміння різних відносин серед груп слів і розуміння звичних (традиційних) значень слів.

Також лексична компетенція – це здатність миттєво викликати з довгострокової пам'яті еталон слова залежно від конкретного мовленнєвого завдання; та включати це слово у мовленнєвий ланцюг.

Знання слів – словниковий запас, тобто набір слів, яким володіє людина у знайомій їй мові. Словниковий запас, як правило, росте та розвивається з віком, і слугує як практичний і фундаментальний інструмент для спілкування та здобування знань.

Мова йде не про те, що студенти повинні лише вивчати та за-пам'ятовувати лексичні одиниці іноземною мовою, але й про вміння їх правильно використовувати у комунікації.

Відмінність між поняттями дає точне розуміння, як потрібно працювати студенту на практичних заняттях та, яку ціль повинен ставити собі викладач.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема оволодіння лексичним аспектом іноземної мови постійно привертає до себе увагу як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників (А. Bruton, J. Coady, В.Н. Douglas, М. Lewis, Н.В. Баграмова, Р.К. Миньяр-Белоручев, Г.В. Рогова, В.М. Ростовцева, Е.Н. Соловова, А.Н. Шамов і інші). Аналіз наукової літератури свідчить про те, що питання формування саме лексичної компетенції студентів педагогічного освіти як окремого аспекту не був широко розглянуто в методичній літературі.

Як показує практика, освітній процес часто орієнтує учнів на вивчення слів і виразів, однак вміння використовувати вокабуляр в реальних життєвих ситуаціях розвинені на недостатньому рівні. При цьому лексична компетенція не зводиться лише до вміння користуватися лексичним матеріалом, а має як лінгвістичну, так і мотиваційну, і рефлексивну спрямованість.

Мета статті. Мета пропонованої статті полягає у теоретичному обґрунтуванні методики формування німецькомовної лексичної компетенції студентів педагогічних вищих шкіл.

Виклад основного матеріалу. Вимоги до випускників педагогічних вищих навчальних закладів за спеціальністю 014. Середня освіта. Мова і література (англійська, німецька, французька) з кожним роком зростають. Метою навчання стає не лише засвоєння знань, формування навичок та вмінь, але й формування полікультурної мовної особистості, яка здатна адекватно й успішно взаємодіяти з представниками різних соціокультурних общин.

На заняттях з іноземної мови основним методом формування мовної картини світу є мова, особливо, лексичні одиниці, які являють собою «форму об'єктивної свідомості носіїв мови» [6, с. 114]. Це обумовлено тим, що слова відображають фрагмент дійсності і їх суспільне розуміння. Таким чином формування мовної картини світу іншого народу тісно пов'язане з формуванням лексичної компетенції. Важливим є те, що студенти накопичують свій словниковий запас з кожним навчальним роком. Цей процес відбувається не лише на практичних заняттях з іноземної мови, але й при вивченні інших дисциплін професійного спрямування, які проводяться іноземною мовою. Починаючи з 2-го курсу об'єм лексичного матеріалу збільшується. Разом з тим зменшується кількість аудиторних годин, але збільшуються години на самостійну роботу студентів.

Система підготовки фахівців здатна успішно функціонувати лише в активній, свідомій та цілеспрямованій діяльності студентів. Кінцевий результат процесу навчання залежить від того, наскільки студенти братимуть активну участь у ньому, зрозуміють його цілі та умови, зуміють організувати себе і свою навчальну діяльність. Важливими є тут також вміння викладачів розвивати, підтримувати й стимулювати такий вид навчальної діяльності.

Лексичну компетенцію визначають як мовну діяльність людини, спрямовану на сприйняття і породження мовних висловлювань; як складову комунікативної компетенції; а мовну особистість розглядають як демонстратора соціального стану людини і його індивідуальних особливостей. Найважливішими ознаками лексичної компетенції є усвідомлення парадигматичного значення мовних одиниць і одночасно оволодіння літературними нормами (вимовою, слововживанням, формоутворенням, побудовою речень). На думку Т.І. Шамова, лексична компетенція – це здатність майбутніх філологів визначати контекстуальне значення слова, порівнювати обсяг його значення в обох мовах, визначати структуру значення слова і виділяти специфічно національне в даній структурі [4].

Розвиток лексичної компетенції є складним і багатостороннім процесом, який необхідно розглядати як цілеспрямовану керовану систему. На основі мотиваційної бази навчання у системі формування лексичної компетенції студентів педагогічних вищих шкіл розрізняють наступні компоненти: цільовий, компонент змісту навчання, процесуальний, результативний. Розглянемо коротко кожен з них. Цільовий компонент системи включає в себе цілі і завдання, які у процесі навчання реалізуються згідно визначених принципів, що дає можливість досягнути очікуваного результату. Метою даної системи є інтеграція процесу розвитку лексичної компетенції

і формування мотиваційної бази навчання. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: 1. Стимулювати мотиви навчання. 2. Активізувати і максимально задіяти когнітивні процеси студентів. 3. Забезпечити створення мобільного словникового запасу. 4. Відпрацювати адекватне використання словникового запасу у мовленні згідно з цілями і умовами комунікації. 5. Розвивати навички та вміння самостійної роботи над лексикою. У процесі формування лексичної компетенції досягаються також загальноосвітня, виховна і розвиваюча цілі. Загальноосвітня ціль полягає у збагаченні вже відомих понять з рідної мови. Засвоюючи іншомовні лексичні одиниці, студенти пізнають оточуючу дійсність за допомогою своєрідних лексико-семантичних відношень, які притаманні німецькій мові. Завдяки цьому у процесі засвоєння лексичних одиниць німецької мови, студент починає краще розуміти способи оформлення та вираження думки як німецькою, так і рідною мовами. Це відбувається при вивченні безеквівалентної лексики і лексики із соціокультурним компонентом. Дана лексика сприяє, у більшій мірі, порівнянню, аналізу, усвідомленню і розумінню мовного оформлення досвіду взаємодії людей з оточуючим світом та між собою у німецькій та українській мовах. Виховна ціль у процесі розвитку лексичної компетенції формує світогляд студента, повагу до культури і історії народу, мова якого вивчається, оволодіння шанобливих норм поведінки, розвиток розумових здібностей.

Лексична компетенція – це здатність людини до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній та динамічній взаємодії відповідних навичок, знань і лексичної усвідомленості [1, с. 309].

Розвиток лексичної компетенції відбувається на двох рівнях:

– мотиваційному (мотиваційна база навчання);

– когнітивному (когнітивні процеси: мислення, пам'ять, увага, увага як компоненти навчання).

Особливий інтерес представляє когнітивний рівень, так як у процесі навчання іноземна мова виступає не стільки об'єктом вивчення, скільки інструментом мислення, засобом пізнання іншомовної картини світу, розвитку мовленнєвих механізмів діяльності. Це обумовлено тісним взаємозв'язком мови і мислення. За допомогою мови реалізується узагальнююча діяльність мислення, його здатність виявляти внутрішні властивості предметів, пізнавати навколишню дійсність. Мова об'єктивує думки, робить їх доступними для інших людей, тому мова є невід'ємною складовою пізнавальної діяльності людини [3].

Ми ж зупинимось на одному із компонентів у складі даної компетенції, який, на нашу думку, є найбільш вагомим у процесі формування лексичної компетенції студентів, одного з яких пропонує Е.В. Ятаєва. Мова йтиме про когнітивний компонент, про який ми неодноразово згадували вище.

Когнітивний компонент, основною складовою якого є предметні лексичні знання. Використовуючи класифікацію С. Моіранд (S. Moirand), Е.В. Ятаєва включає в структуру даних знань наступні складові: 1) лінгвістичний компонент (знання усної та письмової форми лексичних одиниць, їх структури, значення, морфолого-син-

таксичної поведінки, контекстів звичайного вживання); 2) дискурсивний компонент (знання поєднання слів з іншими лексичними одиницями, які утворюють з ними логіко-семантичні зв'язки відповідно до правил дискурсу); 3) референтний компонент (знання співвідношення колишнього досвіду і предметів світу, що дозволяє передбачати на рівні мови послідовність лексичних одиниць, що відповідає стереотипній соціальній поведінці студентів); 4) соціокультурний компонент (знання стилістичної цінності слів, культурного навантаження, умов їх вживання в залежності від параметрів ситуації спілкування); 5) стратегічний компонент (знання про способи оперування словами з урахуванням асоціативних ланцюгів з метою уникнути труднощів спілкування, а також компенсувати незнання слів за допомогою контекстуальної здогадки або приблизного формулювання значення) [7]. Предметні лексичні знання можуть бути міцно засвоєні за умови придбання методичних знань, що представляють собою, за словами Е.В. Ятаєвої, «систему усвідомлених індивідуально-своєрідних уявлень студента про найбільш ефективні способи і прийоми здійснення діяльності у процесі самостійного засвоєння іншомовної лексики в усіх основних компонентах даної діяльності» [5].

Для того, щоб ефективно формувати лексичну компетенцію студентів-філологів, нам необхідно також враховувати основні критерії, такі як мотиваційно-цільовий (показники: сформованість мотивів, адекватних цілям і завданням навчання протягом життя; наявність потреб та цінностей, установок на особистісно-ціннісне значення в професійній діяльності майбутніх філологів), когнітивний (показники: знання і здатність застосовувати словниковий склад мови, що складається з лексичних і граматичних елементів; знання професійно-орієнтованих лексичних одиниць і здатність використовувати їх у різних ситуаціях професійного спілкування), компенсаторний (показники: вміння підібрати синонімічний ряд та еквівалент до лексичних одиниць), практично-діяльнісний (показники: вміння використовувати фразеологічні словники; вміння повного лексичного аналізу уривка тексту / слова).

На підставі виділених критеріїв і показників охарактеризовано чотири рівня сформованості лексичної компетенції майбутніх філологів: творчий, продуктивний, середній, початковий.

Творчий рівень характеризується сформованістю мотивів, наявністю потреби і інтересу до формування лексичної компетенції, знаннями і здатністю використовувати словниковий склад мови, що складається з лексичних та граматичних елементів; знанням професійно-орієнтованих лексичних одиниць і здатністю використовувати їх у різних ситуаціях професійного спілкування, умінням підібрати синонімічний ряд і еквівалент до лексичних одиниць; використовувати словники різних видів; здійснювати лексичний аналіз уривка тексту / слова.

Продуктивний рівень визначає позитивне ставлення студентів до проблеми формування лексичної компетенції, їх знання і здібності в застосуванні словникового складу мови, який складається з лексичних та граматичних елементів; знання професійно-орієнтованих лексичних одиниць

і здатність майбутніх філологів використовувати їх в різних ситуаціях професійного спілкування, вміння підібрати синонімічний ряд і еквівалент до лексичним одиницям, використовувати в роботі словники різних видів. Однак студенти, які відносяться до продуктивного рівня сформованості лексичної компетенції, зазнають труднощів при здійсненні лексичного аналізу уривка тексту / слова.

Студенти-філологи із середнім рівнем сформованості лексичної компетенції усвідомлюють необхідність в оволодінні даною компетенцією; здатні застосовувати словниковий склад мови, що складається з лексичних та граматичних елементів; знають професійно орієнтовані лексичні одиниці і можуть використовувати їх в різних ситуаціях професійного спілкування, вміють підібрати синонімічний ряд і еквівалент до лексичних одиниць, проте відчують труднощі як при здійсненні лексичного аналізу уривка тексту / слова, так і при використанні словників різних типів.

Початковий рівень сформованості лексичної компетенції характеризується наявністю у студентів низького рівня розуміння чітких цілей і мотивів, адекватних цілям і завданням навчання протягом життя; відсутністю мотивації до оволодіння різними аспектами лексичної стратегії та використання персонального стилю при засвоєнні лексичного матеріалу. Майбутні фахівці не володіють достатніми знаннями і здібностями застосування словникового складу мови; не демонструють умінь підбирати синонімічні ряди до лексичних одиниць в різних мовах, взаємозамінні лексичні одиниці. У студентів, які відносяться до початкового рівня сформованості лексичної компетенції, відсутні вміння: пavidко знаходити слова в ментальному лексиконі; прогнозувати подальше слово з урахуванням правил лексичної і граматичної валентності; низька виразність мови в процесі підбору спеціальних лексичних одиниць.

Кожен із вище згаданих рівнів сформованості лексичної компетенції майбутніх філологів впливатиме на розвиток їх професійної майстерності як вчителів.

Для самостійного засвоєння іноземної лексики студент повинен мати:

- знання предметної і методичної мотивації до самостійного вивчення іноземної лексики;
- предметні і методичні навчально-організаційні знання з діяльності самостійного засвоєння іноземної лексики;

- предметні і методичні навички реалізації самостійного оволодіння іноземними лексичними одиницями;

- навички предметного і методичного самоконтролю, самокорекції і самостійного повторення при засвоєнні лексичних одиниць іноземної мови [5].

Ознайомлення з новими лексичними одиницями, а згодом і їх засвоєння відбувається не лише на практичних заняттях з німецької мови, але й під час вивчення інших фахових дисциплін. Якщо на практичних заняттях студенти ознайомлюються з побутовою лексикою відповідно до розмовних тем, які передбачені навчальною Програмою, то, опрацьовуючи фаховий матеріал, вони повинні запам'ятовувати і вміти влучно вживати поняття. Це викликає неабиякі труднощі, адже матеріал містить не лише активний, але й частково пасивний, а відтак і потенційний вокабуляр. До таких фахових дисциплін належать «Лексикологія», «Стилістика», «Історія мови», «Література Німеччини», «Теоретична граматика», «Теоретична фонетика», «Країнознавство», «Шкільний курс німецької мови та методика її викладання».

Процес розвитку лексичної компетенції студентів-філологів педагогічного вузу реалізується відповідно до таких принципів навчання лексики [2, с. 29]: 1) комунікативної спрямованості навчання; 2) свідомості; 3) концентрації в подачі лексичного матеріалу; 4) навчання у взаємозв'язку всіх видів мовленнєвої діяльності; 5) обліку системних властивостей лексичних одиниць; 6) стилістичної диференціації; 7) опори на системну організацію внутрішнього лексикону; 8) опори на соціокультурні знання; 9) комплексного вирішення основних дидактико-методичних завдань; 10) педагогічної професіоналізації; 11) креативного оволодіння лексикою.

Висновки і пропозиції. Ряд теоретичних та практичних положень дало можливість окреслити основні рівні та критерії формування лексичної компетенції студентів-філологів як важливої складової іноземної комунікативної компетенції, яка забезпечує свідоме засвоєння студентами лексики німецької мови в навчальних комунікативних ситуаціях, що в подальшому сприятиме їх ефективній професійній діяльності.

Подальші розвідки нашого дослідження вбачаємо у пошуку ефективних стратегій та прийомів роботи над німецькомовною лексикою.

Список літератури:

1. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах / Л.С. Панова, І.Ф. Андрійко, С.В. Тезікова та ін. – Київ : Академія, 2010. – 328 с.
2. Смоліна С.В. Методика формування іноземної лексичної компетенції / С.В. Смоліна // Іноземні мови. – 2010. – № 4. – С. 16–23.
3. Сиземіна А.Е. Методика развития лексической компетенции студентов лингвистического вуза на основе формирования мотивационной базы обучения: дис. ... канд. пед. наук. Н. Новгород, 2009.
4. Шамов А.Н. Лексические навыки устной речи и чтения – основа семантической компетенции обучаемых // Иностранные языки в школе. 2007. № 4. С. 19–25.
5. Ятаева Е.В. Учебный глоссарий как средство развития учебной иноязычно-лексической компетенции в профессиональном языковом образовании: дис. ... канд. пед. наук. Екатеринбург, 2007.
6. Уфимцева А.А. Лексическое значение. М., 1986. 239 с.
7. Moirand S. Enseigner à communiquer en langue étrangère. Paris : Hachette, 1990.

References:

1. Panova L.S., Andriyko I.F., Tezikova S.V. (2010). *Metodyka navchannya inozemnykh mov u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh* [Methods of teaching foreign languages in general education institutions]. – Kyiv : Akademiya, p. 328.
2. Smolina S.V. (2010). *Metodyka formuvannya inshomovnoyi leksichnoyi kompetentsiyi* [The method of formation of foreign lexical competence]. *Inozemni movy*. No. 4. Pp. 16–23.
3. Sizemina A.E. (2009). *Metodika razvitiya leksicheskoy kompetentsii studentov lingvisticheskogo vuza na osnove formirovaniya motivatsionnoy bazy obucheniya* [Methodology for the development of lexical competence of students of a linguistic university on the basis of the formation of a motivational training base]. N. Novgorod.
4. Shamov A.N. (2007). *Leksicheskiye navyki ustnoy rechi i chteniya – osnova semanticheskoy kompetentsii obuchayemykh* [Lexical skills of oral speech and reading – the basis of semantic competence of trainees]. *Inostrannyye yazyki v shkole*. No. 4. Pp. 19–25.
5. Yatayeva E.V. (2007). *Uchebnyy glossariy kak sredstvo razvitiya uchebnoy inoyazychno-leksicheskoy kompetentsii v professional'nom yazykovom obrazovanii* [Educational glossary as a means of development of the teaching foreign-lexical competence in professional language education]. Yekaterinburg.
6. Ufimtseva A.A. (1986). *Leksicheskoye znacheniye* [Lexical meaning]. M., 239 p.
7. Moirand S. (1990). *Enseigner à communiqué en lue étrangère* [Teach to communicate in foreign reading]. Paris : Hachette, 1990.